

MUSIQA TA'LIMIDA TALABALARNING MUSIQIY IJOD MAHSULOTLARINI EKSPERT BAHOLASH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Q. Mahmudjonova

Qo'qon davlat universiteti

Musiqa ta'limi yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Ilmiy raxbar: **D.Nosirov**

Musiqa nazariyasi kafedrası dotsenti

Annotatsiya

Ushbu maqolada musiqa ta'limi jarayonida talabalarning musiqiy ijod mahsulotlarini ekspert baholash kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik asoslari yoritilgan. Musiqiy ijod mahsulotlarini tahlil qilish, ularning badiiy-estetik, texnik-ijrochilik va ijodiy xususiyatlarini aniqlash, baholash mezonlarini ishlab chiqish hamda asoslangan xulosa chiqarish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, ekspert baholash kompetensiyasining tarkibiy qismlari, uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodlar va baholash jarayonini tashkil etish bosqichlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, musiqiy ijod, ekspert baholash, baholash mezonlari, badiiy-estetik tahlil, ijrochilik mahorati, refleksiya, kasbiy kompetensiya.

KIRISH

Zamonaviy musiqa ta'limida talabalarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish bilan bir qatorda, ular yaratgan ijod mahsulotlarini xolis, izchil va ilmiy-metodik asosda baholash ko'nikmalarini shakllantirish ham muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi musiqiy asarni tinglash, ijro etish yoki yaratish bilan cheklanib qolmasdan, uning badiiy qiymatini tahlil qilishi, ijrodagi yutuq va kamchiliklarni aniqlashi, ijodiy yechimlarning maqsadga muvofiqligini baholashi hamda o'z xulosalarini asoslay olishi zarur. Shu jihatdan musiqiy ijod mahsulotlarini ekspert baholash kompetensiyasi pedagogik va musiqiy kasbiy tayyorgarlikning muhim tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

Musiqiy ijod mahsulotlari tushunchasi keng mazmunga ega bo'lib, u talabalar tomonidan yaratilgan kuy va qo'shiqlar, musiqiy kompozitsiyalar, aranjirovkalar, cholg'u yoki vokal ijrolari, improvizatsiyalar, musiqiy loyihalar hamda o'quv-metodik ishlanmalarni qamrab oladi. Bunday mahsulotlarni baholashda ularning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish zarur. Masalan, ijrochilik faoliyatida texnik mahorat, intonatsion aniqlik, ritmik barqarorlik va badiiy ifoda muhim bo'lsa, kompozitorlik ijodida musiqiy g'oyaning yangiligi, shakliy yaxlitlik, melodik rivojlanish va ifoda vositalaridan foydalanish darajasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Ekspert baholash oddiy fikr bildirish yoki umumiy taassurotni ifodalashdan farq qiladi. U oldindan belgilangan mezonlar asosida musiqiy ijod mahsulotini

tizimli o‘rganish, dalillarni aniqlash va xulosalarni asoslash jarayonidir. Ekspert baholashda baholovchining shaxsiy didi va subyektiv munosabati mavjud bo‘lishi mumkin, biroq ular yakuniy xulosani yagona belgilovchi omilga aylanmasligi lozim. Baholashning ishonchliligi aniq mezonlar, musiqiy dalillar, izchil tahlil va asoslangan tavsiyalar bilan ta’minlanadi.

Bo‘lajak musika o‘qituvchilarida mazkur kompetensiyani shakllantirish, avvalo, musiqiy tahlil va estetik idrokni rivojlantirishni talab etadi. Talaba asarning janri, uslubi, shakli, melodik va ritmik tuzilishi, garmonik xususiyatlari hamda badiiy mazmunini tushunishi kerak. Ijro mahsulotini baholashda esa tovush sifati, intonatsiya, sur‘at, dinamika, artikulyatsiya, frazirovka, ijro texnikasi va sahna madaniyati kabi jihatlarni farqlay olishi zarur. Bu bilimlar baholash jarayonida musiqiy taassurotni aniq tahlilga aylantirish imkonini beradi.

Musiqiy ijod mahsulotlarini ekspert baholash kompetensiyasini shakllantirishda birinchi muhim yo‘nalish — baholash mezonlarini ishlab chiqish va ulardan foydalanishni o‘rgatishdir. Mezonlar baholanayotgan mahsulotning turi va maqsadiga mos bo‘lishi lozim. Masalan, vokal ijroni baholashda intonatsion aniqlik, nafasni boshqarish, diksiya, musiqiy ifoda va badiiy talqin kabi mezonlardan foydalanish mumkin. Musiqiy kompozitsiyani baholashda esa g‘oyaning o‘ziga xosligi, kompozitsion yaxlitlik, musiqiy materialning rivojlanishi va ifoda vositalarining maqsadga muvofiqligi hisobga olinadi.

Ikkinchi yo‘nalish musiqiy ijod mahsulotlarini qiyosiy tahlil qilish bilan bog‘liq. Talabalarga bir asarning turli ijro variantlari yoki bir mavzuda yaratilgan bir nechta musiqiy kompozitsiyalar taqdim etiladi. Ular mahsulotlarning o‘xshash va farqli jihatlarni aniqlaydilar, ijodiy qarorlarning natijasini tahlil qiladilar va baholash mezonlari asosida xulosalar chiqaradilar. Bunda muhim talab — bir ijroni boshqasidan ustun qo‘yish bilan cheklanmasdan, har bir variantning badiiy maqsadi va o‘ziga xosligini hisobga olishdir. Qiyosiy tahlil talabalarda musiqiy tafakkur, tanqidiy fikrlash va dalillash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Uchinchi yo‘nalish ekspert xulosasini to‘g‘ri ifodalash va konstruktiv fikr bildirish ko‘nikmasini shakllantirishdan iborat. Baholash natijasi faqat kamchiliklarni sanab o‘tish bilan cheklanmasligi kerak. Talaba ijod mahsulotining muvaffaqiyatli jihatlarni ko‘rsatishi, takomillashtirish talab qiladigan nuqtalarni aniq belgilashi va ularni bartaraf etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berishi lozim. Masalan, “ijro yaxshi emas” kabi umumiy fikr o‘rniga, “musiqiy jumlaning yakunida dinamika pasayishi yetarlicha nazorat qilinmagani sababli badiiy yaxlitlik susaygan” kabi dalillangan izoh berish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv baholashning pedagogik qiymatini oshiradi.

Talabalarining ekspert baholash kompetensiyasini rivojlantirishda o‘zaro baholash metodidan samarali foydalanish mumkin. Bunda talabalar bir-birlarining ijrolari yoki ijodiy ishlarini oldindan belgilangan mezonlar asosida tahlil qiladilar. Jarayonning muvaffaqiyatli tashkil etilishi uchun baholash mezonlari barcha ishtirokchilarga tushunarli bo‘lishi, fikrlar dalillar bilan asoslanishi va mulohazalar hurmat bilan ifodalanishi zarur. O‘zaro baholash talabalarga turli ijodiy

yondashuvlarni anglash, boshqalarning fikrini tinglash va o‘z faoliyatiga tanqidiy nazar bilan qarash imkonini beradi.

O‘z-o‘zini baholash ham ekspert baholash kompetensiyasining muhim tarkibiy qismidir. Talaba o‘z ijrosini audio yoki video shaklda yozib olib, uni belgilangan mezonlar asosida qayta tinglashi va tahlil qilishi mumkin. Bunda u dastlabki ijro maqsadini, erishilgan natijani, yuzaga kelgan qiyinchiliklarni va keyingi mashg‘ulotlarda e’tibor qaratilishi zarur bo‘lgan jihatlarni aniqlaydi. O‘z-o‘zini baholash talabaning refleksiv fikrlashini rivojlantirib, ijodiy faoliyatni ongli ravishda takomillashtirishga yordam beradi.

Ekspert baholash kompetensiyasini rivojlantirishda muammoli vaziyatlar va amaliy topshiriqlar ham muhim o‘rin tutadi. Talabalarga musiqiy ijrodagi muayyan kamchiliklarni aniqlash, bir nechta aranjirovkadan maqsadga muvofiq variantni tanlash, ijodiy loyiha sifatini baholash yoki berilgan mezonlar asosida ekspert xulosasi tayyorlash topshirilishi mumkin. Bunday vazifalar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘laydi. Talaba baholash jarayonida faqat tayyor mezonlardan foydalanishni emas, balki ularning maqsadga muvofiqligini tahlil qilish va zaruratga ko‘ra moslashtirishni ham o‘rganadi.

Raqamli texnologiyalar ekspert baholash jarayonining imkoniyatlarini kengaytiradi. Audio va video yozuvlar ijroni qayta tinglash, alohida parchalarni taqqoslash hamda vaqt davomida yuz berayotgan o‘zgarishlarni aniqlash imkonini beradi. Elektron rubrikalar baholash mezonlarini tizimlashtirish, natijalarni qayd etish va fikr-mulohazalarni jamlashda yordam beradi. Raqamli portfoliolar orqali talabaning turli davrlarda yaratgan ijodiy ishlari saqlanib, uning rivojlanish dinamikasi kuzatilishi mumkin. Biroq texnologik vositalar badiiy baholashning o‘rnini egallamaydi; ular musiqiy tahlilni aniqroq tashkil etish va dalillarni qayd qilishga xizmat qiladi.

Ekspert baholashda xolislik va akademik halollik tamoyillariga rioya qilish ham alohida ahamiyatga ega. Baholovchi ijod mahsulotini muallifning shaxsiy xususiyatlari yoki u bilan bo‘lgan munosabatlar asosida emas, belgilangan mezonlar va musiqiy dalillar asosida baholashi kerak. Shuningdek, turli tayyorgarlik darajasidagi talabalar ishlarini taqqoslashda topshiriq shartlari, ijro imkoniyatlari va kutilayotgan natijalar hisobga olinishi zarur. Baholash mezonlarining oldindan ma’lum qilinishi talabaga o‘z faoliyatini maqsadli tashkil etish va natijalarini tushunish imkonini beradi.

Musiqiy ijod mahsulotlarini ekspert baholash kompetensiyasini shakllantirish uchun quyidagi pedagogik ketma-ketlikni taklif etish mumkin: ijod mahsulotini idrok etish – baholash maqsadini aniqlash – mezonlarni tanlash – musiqiy dalillarni tahlil qilish – qiyosiy baholash – asoslangan xulosa chiqarish – takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqish – qayta baholash va refleksiya. Ushbu model ijod mahsulotini dastlabki idrok etishdan tortib, uning sifatini chuqur tahlil qilish va keyingi rivojlanish yo‘llarini belgilashgacha bo‘lgan jarayonni qamrab oladi.

Mazkur kompetensiyaning tarkibiy qismlarini musiqiy-tahliliy, mezonli-baholash, kommunikativ-argumentativ va refleksiv yo‘nalishlar asosida izohlash mumkin. Musiqiy-tahliliy komponent asarning badiiy va texnik xususiyatlarini

aniqlashni nazarda tutadi. Mezonli-baholash komponenti tegishli mezonlarni qo‘llash va natijalarni izchil tahlil qilish bilan bog‘liq. Kommunikativ-argumentativ komponent baholash xulosalarini aniq, tushunarli va dalillangan shaklda bayon etishni qamrab oladi. Refleksiv komponent esa o‘z baholash faoliyatini tahlil qilish, xatolarni aniqlash va baholash usullarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Talabalarning ekspert baholash kompetensiyasini baholashda bir nechta mezonlardan foydalanish mumkin: musiqiy xususiyatlarni to‘g‘ri aniqlash, baholash mezonlarini maqsadga muvofiq tanlash, musiqiy dalillardan foydalanish, xulosalarning izchilligi, tavsiyalarning amaliy qiymati va refleksiv tahlil sifati. Ushbu mezonlar asosida talabaning baholash faoliyati tavsifiy rubrika yordamida tahlil qilinishi mumkin. Baholash natijalari talabaning kuchli jihatlarini aniqlash va keyingi ta’lim faoliyatini rejalashtirish uchun foydalanilishi lozim.

XULOSA

Musiqi ta’limida talabalarning musiqiy ijod mahsulotlarini ekspert baholash kompetensiyasini shakllantirish ularning musiqiy tahlil, tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv va pedagogik muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Mazkur kompetensiya musiqiy bilimlarni egallash, baholash mezonlarini amaliyotda qo‘llash, xulosalarni dalillar bilan asoslash va ijod mahsulotlarini takomillashtirish yo‘llarini belgilash orqali shakllanadi. Shu sababli oliy musiqi ta’limida o‘zaro baholash, o‘z-o‘zini baholash, qiyosiy tahlil, amaliy ekspert topshiriqlari va raqamli portfoliolardan izchil foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv bo‘lajak musiqi o‘qituvchilarining nafaqat o‘z ijodiy faoliyatini, balki kelajakda o‘quvchilar ijodini ham adolatli, asosli va rivojlantiruvchi tarzda baholashga tayyorlanishiga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Djumaboyeva, M. "MUSIQA TA'LIMIDA USTOZ-SHOGIRD MUNOSABATLARI ORQALI IJODIY-ESTETIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH." *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH* 5.56 (2026): 165-171.
2. Shodiyeva, G. "PEDAGOGICAL SKILLS OF A MUSIC TEACHER." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 12.10 (2023): 126-131.
3. Shodiyeva, G. "ISSUES OF RAISING SINGING SKILLS IN PRESCHOOL CHILDREN." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036 12.12 (2023): 120-127.
4. Shodiyeva, G. "The Importance of Harmony of Music and Physical Movement in Students' Comprehensive Development." *CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN* 3 (2022): 1-4.
5. Shodiyeva, Gavhar Emindjanova. "MUSIQA DARSLARIDA RITMIK HARAKATLAR VA ULARNING AHAMIYATI." *Oriental Art and Culture* 4.2 (2023): 410-414.
6. Shodiyeva, Gavhar Emindjanova. "MUSIQA QOBILIYARINI RIVOJLANTIRISHNING SHARTSHAROITLARI." *Sharq san'ati va madaniyati*

- 4.2 (2023): 296-302.
7. Rasulova, S. S. "MAKTAB TA'LIMI KONTEKSTINDA MAKTAB O'QUVCHILARINING MUSIQIY VA RITMIK FAOLIYATLARI." *MILLIY TA'LIM TIZIMLARIDAGI AN'ANALAR VA INNOVATSIYALAR* . 2021.
8. Sabirovna, Rasulova Said. "PREPARATION OF MUSIC TEACHERS FOR INNOVATIVE EDUCATIONAL ACTIVITIES." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 *Impact factor:* 8.036 11.10 (2022): 351-353.
9. Каримова, Л. Н., Т. И. Политаева, and С. С. Расулова. "Проектирование образовательной среды вуза как условие формирования профессиональных компетенций студентов." *Современный ученый* 4 (2020): 122-129.
10. Sabirovna, Rasulova Said. "Musiqi o'qituvchilarini shakllantirishda professional kompetentsiyani oshirish muammolari." *XALQARO IJTIMOY FANLAR VA FANLARARO TADQIQOTLAR JURNALI* ISSN: 2277-3630 *Ta'sir omili:* 8.036 11.03 (2022): 84-89.
11. Sabirovna, Rasulova Said. "LEARNING PROCESSES IN THE ART OF MUSIC." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 *Impact factor:* 8.036 12.10 (2023): 177-184.
12. Sobirova, Oygul. "BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." *Sharq san'ati va madaniyati* 4.6 (2023): 397-400.
13. Sobirova, O. A. "THE DEVELOPMENT OF INTEREST OF YOUNGER PUPIL TO THE ART OF MUSIC." *Экономика и социум* 1-1 (56) (2019): 115-116.
14. Tillakhujayev, Orif. "THE ROLE OF SHASHMAKOM IN THE MUSICAL HERITAGE OF THE UZBEK AND TAJIK PEOPLES." *Academic International Conference on Multi-Disciplinary Studies and Education*. Vol. 1. No. 10. 2023.
15. Orif Tursunovich Tillahujayev. "VOKAL SAN'ATIDA PROFESSIONAL IJROGA ERISHISHDA OVOZMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH TEXNIKASI" *Oriental Art and Culture*, vol. 4, no. 1, 2023, pp. 613-621.
16. O.Tillaxo'Jayev. "OZARBAYJON MUMTOZ MUSIQASI ORQALI O'QUVCHILARDA BAYNALMINALLIK
17. Tursunovich, Tilloxujayev Orif. "WAYS TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF EDUCATION WITH THE HELP OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES." *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 *Impact Factor:* 8.071 12.10 (2023): 112-116.
18. Dilmurod Tursinovich Nosirov. "BUXORO SHASHMAQOMINING ILK KOMPOZITSION ILDIZLARI TARIXI" *Oriental Art and Culture*, vol. 4, no. 3, 2023, pp. 112-118.